

Фестиваль

*«Родной язык – душа моя,
мой мир»*

Мастер - класс

*Кудаева С.М.
учитель балкарского языка
и литературы
МКОУ «СОШ им. А.Ю.Байсултанова»
с.п.Яникой*

Жаратылгъанлы болмагъанды туугъан жерден сыйлы ,
Алай къалыр ёмюрде!

Анда жолугъа къууанчха ,жарсыулагъа,
Ёлген да жатады адам жерде

Къ .Кулиев

Тема : Къулийланы Къайсынны чыгъармачылыгъында Туугъан жерге суймекликни «Осуят »деген поэмасында Харунну сыйфатыны юсю бла суратланыу.

Цель и задачи : Суратлау ишледе тюбеген магъаналы кезиуню жаш тюлюбюз ата-бабаларыбызны жүрек тебиулери сезе,аланы мудах болса да ийнаныулу къарамларын тюнлеринде кёргенча,келир тёлюлеге , туудукълагъа да этген огъурлу тилеклерине суйюне ,миллетни миллетлей сакълагъыз деген осуятларына кертичилей къалырча, насийхат сёзю эслеринде къалдырыргъа .

Дерсни барыуу

-Багъалы къонакъла,устазла ,кюнюгюз ахшы болсун!

Мен Яникойну орта школуну малкъар тил бла адабиятдан устазы Кудайланы Сафиятма.

Къайсын !Къалай багъалыды бу ат бизге ! Аты дунягъа айтылгъан ,малкъар халкъны ийнагъы , ёхтеми ,ёмюрлеге ёчюлмей турлукъ жарыкъ жулдузу . Кесини халкъыны атын дунягъа белгили этерге акъылы , сёзю , онгу болгъан Къайсын !

Малкъар халкъгъа Аллах берген саугъа эди Къайсын . Хар миллетни да барды унутулмазлыкъ айтхылы адамлары , бизни да аллай жарыкъ жулдузларыбыз бардыла :Совет Союзну жигитлери Байсултанланы Алим , Уммайланы Мухажир ,туугъан жерлери ючюн жанларын бергенле . Быллай жигилерибиз кёп эдиле.

Хар миллет кесини ана тилини юсю бла халкъыны культурасы , адетин , къылыгъын башха миллетлеге белгили этеди . Малкъар халкъны да барды бай , уллу , ариу ангылашынуулу тили .Миллетле тиллерин сакъларгъа , ол тилде хапарла ,романла ,назмула жазаргъа итинедиле. Адабият чыгъармаланы юсю бла кесени тилини ариулугъун ,байлыгъын , тазалыгъын ызындан келген тёлюге саугъа этеди . Къайсын да бай поэзиясын бизге саугъа этгенледенди . Къуру бизге угъай , Россейни халкъларына да хазнады ол . Поэтни назмулары 140 миллетн тилине кёчюрюлгендиле, 50 ден кёп назмусуна макъам салынып , белгили жырчыла жырлайдыла . Ол миллетледен кёп адам бла Къайсын шуёхлукъ жүрютгенди . Ала Е . Евтушенко , Ч Айтматов , Б. Пастернак , М Карим Ю, А Кешоков , Т Зумакулова дагъыда кёп башхала бла .

Къайсынны юсюнден къалам къарындашларыны айтхан ариу сёзлерине ёхтемленип тынгылайбыз .

Е. Евтушенко

-Малкъар халкъны айтхылы жашы ,

Малкъар поэзиясын Эльбрусну тёппесине чыгъаргъанды

Ч Айгаматов

-Ол Твардовский , Дудин , Кулешов , Гамзатов бла тизгинде турады .Халкыла аралы поэзияда уа Назым Хикметни кыатындады.

Б. Пастернак

- Кыайсынны поэзиясы – жашауну таркыаймазлык шауданыды .Поэзиясыда кесича кечлюдо .

М Керим .

-Кыайсын барыбызга да юлгю болганлай турганды , ол адамланы , жашауну , ТУУгъан жерин бек суйгенди . Миллетине кыуллук этиуню чеги болмаганды . Чынтты поэт а халкы бла болургъа керекди .

А. Кешоков

-Кыайсын кесини халкына , юсюп келген жаш тёлгоге уллу хазна кыойганды Туугъан жерине , кертичи болганы , адамны сюе билгени , Халаллыгы , огъурлулугу ,анга тауусулмазлык жыр – сын болганлай турлукду .

Т Зумакулова .

-Мен насыплыма . Кыайсынны назмуларын ана тилимде окъургъа онгум болганына . Ол жигитлик этгенди , кесини халкын ангылашынулу тилде дунялагъа белгили этгенди . Аны туугъан жерине , халкына кыралына кертиличиги ,суймеклиги анга ёмюрлеге сын болганлай турлукду.

Шауданча таза поэзиясы бизни хар заманда огъурлулукыга, туугъан жерин сюерге , намысха,адеп –кылыкыга чакыргъанлай турады. Кыайсынны поэзиясы кеп тюрлю бутаклыды . Бюгюн биз аны бир бутагына эс бурлукбуз .

Къ Кулиевни ауазына тынгылайбыз .

1.Жумуш

Бу ишлеге сизни да кышулуругузу излейбиз .

- Багъалы кыонакыла , сизге эки ишчик кыурагъанбыз .Сизни аллыгызда конвертле бардыла . Биринчи конвертни алыгыз . Аны ичинде жумушну толтуругуз . Сизге ол жумушха 1 минут бериледи.

(хазырланган жууап береди)

2. Жумуш

-Биринчи ишни тамам этдигиз. Энди экинчи жумушха киришейик.

Экинчи конвертни алыгыз. Анда берилген жумушну толтуругуз .

Сизге бу ишге эки минут бериледи .

-Бу сиз кыурагъан айтымла бла хапарчык Кыайсынны кыайсы чыгъармасына келишедиле ? Чыгъарманы аты неди ?

(Къонакъланы айтханларына кёре , ала кьурагъан хапарчыкъла кёчгюнчюлюкню темасына келишгендиле)

-Бизни бюгюнню темабызны, сиз кесигиз кьурагъан хапарчыкъла бла ачыкъладыгъыз. Ол кёчгюнчюлюкдю .

Къайсынны поэзиясында биз сайлагъан бутагъыны магъанасы уа-кёчгюнчюлюкде туугъан жерлерине термиле ёлген адамланы сыфатларыдыла .

-Багъалы къонакъла , ол биз сизге берген биринчи жумушда сезле Къ. Кулиевни «Осуят » деген поэмасындан алынган эдиле.

Жашау кетди , тауда къар эригенлей .

Киралмам энди Холамдагъы таргъа !

Жер –бары да жерди ,сыйлыды.

Алай къаст этдим эски журтумда жатаргъа

Барыбыз да билгенликден ,быйыл Малкъар халкъ туугъан жеринден кёчюрюлгенли 73 жыл толады . Къыраллыгъыбыз тохташдырылгъанлы 60 жыл болады . Жылла кёп озгъанлыкъгъа , сюргюн жетдирген зарауатлыкъны бир киши унуталмайды. Ол болумгъа тюшген сабий а аны къалай унутсун !Жауум да къарамасын ач сабийни кезуне. Мени эсимдеди:

Алаша топуракъ башлы юйчюкледе мугурайып сууукъдан, ачдан ёле, юй башдан мылы топуракъла юсюнге агъа, тырхыклада жилинла ёрге ёрлей, жауун жауса юйню ичи суудан толуп, олтурур жер табылмай амалсыз болгъаныбыз сабийледен бири менме. Ол жерде жашагъан адамланы сабийлери гыржын ашай чыкъсала, алагъа кёп кере сукъланганбыз. Бир жол, бир татарлы къызчыкъ табакъчыкъда бир биз кёрмеген ариу затчыкъла ашай чыгъады. Тёгерегинден алып, бирчигин къапдырырын тиледик. Ол хунагъа минип,не дам попробовать « А вы бандитки, а вы бандитки» деп табакъда затчыкъланы ашап бошагъан эди.Ол бир эсимден кетмейди.

Бандитки – дегенин ангыламай эдик, алай бермей эсе ашындан , аман айта болур эди деп келе эди эсибизге. Эрттенден ингирге дери аналарыбыз иште сабийле кеслери алларына къалыучу эдиле. Бир къарт къатын, Деуеладан Ая деучек атына ,ол сабийлени тёгерегине жыйып , жомакъла айтып булжутуучу эди. Белинде ботасындан чыгъарып, амалсызыбызгъа гыржынчыкъ да бериучю эди. Аллай кюнлени биринде юйден табакъчыкъ бла тылпыу эте бир затчыкъ чыгъарып , хар бирибизге экишер тырнакъ тенгли этчикле берди. Олсагъат къапдыкъ Ая бергенчиклени. Бюгюн да унутмайма аны татыуун.Артда билген эдик къапдыргъан этчиклери, Кавказдан баргъан чарыкъларыны олтанларын биширип ашатханын (**олтанла тууар териден эдиле**) .Бизни кёчюргенде,манга толу эки жыл толмагъанын айтыучу эди анам. Атабыз урушда Туугъан жерин къоруулай жан берген эди. Бизни уа сатхычылагъа санап къум тюзлеге къуйгъан эдиле . Биз сабийледе уа не терслик болур эди . Аллай зарауатлыкъ жетдирича . Сабий кёргенин унутмаз деп, ол ачы заманлада кёрген затларым эсимден бир да кетерге унамайдыла .

Эштада ала бизни бергебизге кетерик болурла ахыр кюнубюзде .

Ала бир заманда да кечилмезлик дауладыла.

Тюненесин унутхан халкъны тамблагъы кюню болмайды дейдиле. Ол бошдан айтылмайды. Жазыучуларыбыз, поэтлерибиз да малкъар адабияда **сюргюнню темасын** терен ачыкълай, миллетни ол кезиую унутулмазча, ёсюп келген жаш тёлю абаданлагъа хурмет берирча, ала кёргенни эсде тута , ташында жашагъанны, аны хауасын тогъууну, аны шорха тауушлу сууларына суюнююню айтып тауусулмазлыкъ магъанасын, кыйматын баям этгендиле.

*О, мартны сегизинчиси, сабийле
Аналарын къубултуучу кюлери
Ол кюн кюнсюз, отсуз къалып тау юйле,
Анала, сабийле кетдиле кери.*

*Байрамны орнуна жилиу болду
Ол кюн таулу сабийлени барына
Вагонланы ичи сарнаудан толду
Кёз жашла саркъдыла мартны къарына.*

*Тау аугъанды халкъыбызны юсюне!
Саула ачдан ёлгенлени асырар
Кюч тапмай тургъанларын ал эсинге!
Бизге кёмюрча кёрюне эди къар.*

*Угъай, унутмазла аллай кюнле!
Аланы бир халкъгъа къадар бермесин!
О жерлеринден къысталып ёлгенле,
Сиз кергенни бир инсан да кёрмесин.*

Быллай адамладан бири таулу, огъурлу, тюз ниетли, ишчи, туугъан жерине термилип ёлген Харун эди.

Харун кёп кыйынлыкъ сынагъан адамды. Тыш жерледе да ишлеп, кыйынлыкъны аллында тобукъланмай, юйюрюн кечиндиргенди. Кёп сыныкълыкъ да кёргенди, кёп затха да тёзгенди. Къартлыкъ бла ауруу аны борбайындан аладыла. Ол къарыусуз болуп , иги умутларына жетмезлигине кёзю жетеди. Харун эки жашын чакъырып , аланы бетлерине ырахат къарап былай айтды:

*«Жаратылгъанлы болмагъандатуугъан
Жерден сыйлы . Алай къалыр ёмюрде!
Анда жолугъа къууанчха, жарсыулагъа.
Ёлгенде да жатады адам жерде.*

*Мен жашадым. Сынарымы сынадым,
Жашадым умутларым толлукъ суна,
Да, энди мен къайтмазгъа жол салдым,
Жетди салыр кюн къабырыма сынны.*

*Жашау кетди, тауда кьар эригенлей.
Киралмам энди Холамдагьы таргьа!
Жер- бары да жерди, сыйлыды.
Алай кьаст этдим эски журтумда жатаргьа!*

*«Холамым!» - « Бызынгым!» - дей кетеме,
Бетиме ура ауулуму жели.
Балаларым, мен осуят этеме:
Сиз ары, эски журтубузгьа келип.
Тохтагьаныгьызда, кьазып кьабырны
Ичин таидан толтуруп, сын таи ишлеп,
Башына салып, атабыз Харунну
Кьабырыды деп туругьуз! дейди.*

Харунну бу сёзлери кьуру жашларына осуятты тьойюлдю, битеу малкьар халкьны жашларына бла кьызларына осуятды.

Бусагьатда да жер юсюнде тынчлыкь жокьду. Кёп кьыралла уруш отун жагьадыла .Ёмюрден бери жашагьан жерлеринден кьачып айланыргьа тьошген халкьла кёпдюле. Бир халкь болуп окьуна Украина да бола тургьан ишле кёплени жарсытадыла . Кьарындаш кьарындашгьа сюнгю алып чабадыла . Быллай ишле болмаз ючюн халкьла алгьа заманлада, башха миллеле керген кьыйынлыкьланы унутмазгьа керекдиле.

Багьалы кьонакьла, сиз да жазмачылыкь иш бла кьурешгенлеригиз кёчгюнчюлюкге жоралап кёп зат жазгьаныгьызгьа ишексизбиз.Ол затны юсюнден кьысха сиз да бир ненча оюм айтасагьыз сюе эдик.

Аллаха шукур болмагьан дау юсюбюзден да кетди. Миллет кеси Журтуна кьайтды. Жангы мекамла да ишлендиле. Жашларыбыз , кьызларыбыз окьуулу, билимли да болалдыла. Кюн да алгьынча жарытады Малкьарны.

Сизнича жашларыбыз, кьызларыбыз бар кьадарда халкьыбыз айныр, чагьар кёп болур деригим келеди. Андан айтама « Жаша, жашна эм чакь Малкьарым» деп. Бу иште бизге болушханларыгьызгьа уа мени журегимден алгьышым ючюнчю конвертдеди . Дерсими Кьайсынны сёзлери бла бошаргьа сюеме.

*Харун , хорлатмаз адамны эси дегенинг
Керти болгьанына машалла болсун
Ол жазылып кьалды кёлюмде мени
Ол сёз, тау кибик,агьаргьанлай турсун !*

*Алай , ийнанама ,кьайгьы ичинде
Жашауну кёк тереги турур ёсюп
Харун ,кьатлайма сёзюнгю кёп кюнде
«Инишаллах, хорлатмаз адамны эси »*